
Lluís Bertran i Pijoan, epígon de l'òrbita literària noucentista

FRANCESC ROIG I QUERALT

Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV

froigq@gmail.com

Resum: Aquest article és una aproximació a la personalitat i a la trajectòria literària del poeta Lluís Bertran i Pijoan (1891-1959). Al costat de l'anàlisi del seu cercle d'amistats i del seu paper com a dinamitzador cultural, l'article estudia la vinculació de Bertran i Pijoan amb el món del periodisme i la seva producció poètica i assagística, la qual el situa com un epígon del Noucentisme.

Paraules clau: Lluís Bertran i Pijoan, Ventura Gassol, Tomàs Garcés, Joan i Xavier Altés impressors, Noucentisme.

Lluís Bertran i Pijoan, An Epigone within the 'Noucentista' Literary Sphere

Abstract: This paper is an approach to the personality and literary career of the poet Lluís Bertran i Pijoan (1891-1959). Along with the analysis of his circle of friends and his role as a cultural dynamizer, the paper studies Bertran and Pijoan's connection with the world of journalism and his poetic and essayistic production, which show him to have been an epigone of 'Noucentisme'.

Keywords: Lluís Bertran i Pijoan, Ventura Gassol, Tomàs Garcés, the printers Joan and Xavier Altés, 'Noucentisme'.

El poeta i periodista Lluís Bertran i Pijoan va néixer a la Canonja el 12 de juliol de 1891 i fou batejat a l'església parroquial de la mateixa localitat.¹ Fill de Josep Bertran Gran i de Maria Pijoan Torrell, fou germanastre del també poeta i publicista Joan Bertran i Barrufet. Sobre la data del seu naixement cal rectificar l'error generalitzat que hom pot trobar en alguns manuals de consulta, com per exemple al volum 3 de la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC), on s'hi fa constar l'any 1892. També apareix el 1892 a les edicions de *Literatura catalana contemporània* de Joan Fuster (1972), al volum 9 d'*Història de la literatura catalana*, dirigida per Joaquim Molas, o a l'antologia de Tomàs Garcés *Els Poetes d'Ara*. A l'*Antologia dels Jocs Florals. Síntesi històrica*, amb tria i pròleg d'Octavi Saltor, la data errònia que hi consta és l'any 1893.

Lluís Bertran realitzà estudis eclesiàstics al Seminari Pontifici de Tarragona, on coincidí amb el també poeta i amic Ventura Gassol. A partir dels divuit anys viatjà a Roma per tal de continuar els estudis eclesiàstics, i allí coincidí amb l'escriptor Octavi Saltor i també amb qui anys més endavant seria bisbe de Barcelona, el Dr. Gregorio Modrego Casaus. Però com que aquesta inicial vocació eclesiàstica no reeixí, abandonà el Seminari de Roma amb els estudis inacabats i retornà a Barcelona, on començà a obrir-se pas dins el món del periodisme.

1. Segons consta al Llibre de baptismes de la parròquia de Sant Sebastià de la Canonja (AHAT).

El 1918 va contraure matrimoni, a l'església de Sant Francesc de Barcelona, amb Joana Aldoz Demany, però enviudà al cap de poc temps. El dia 7 de maig de 1921 es casà en segones núpcies amb Ramona Feliu i Freixas, de Barcelona, a la basílica del monestir de Montserrat, i fou l'abat, Antoni M. Marcet, qui oficià la cerimònia. D'aquest matrimoni en van néixer tres fills: Josep M. Bertran Feliu (1924-1984); Montserrat Bertran Feliu (1926) i Francesc Bertran Feliu (1928). La nova parella establí el seu domicili al carrer Rosselló 146, 4t 2a, de Barcelona.

Lluís Bertran milità políticament a la Lliga Regionalista, i a banda d'exercir la funció de secretari d'aquesta formació política (1922) —quan la Lliga tenia la seu al carrer Boters núm. 4 de Barcelona— mantingué també relació professional i una estreta amistat amb el polític Francesc Cambó. Això li facilità d'entrar com a redactor al diari *La Veu de Catalunya*, on treballà fins a l'inici de la Guerra Civil (1936). De manera simultània, fundà i dirigí el setmanari humorístic *El Borinot*. Però malgrat tota la seva activitat com a periodista i una constant dedicació al món de la cultura, va haver de compaginar la dedicació vocacional amb l'exercici professional d'una activitat laboral que li garantís estabilitat econòmica. Primer col·laborà com a educador al *Grup Benèfic Protecció de la Infància*, que dirigia Lluís Folch i Torres, i posteriorment —el 1916— entrà a treballar com a funcionari municipal de l'Ajuntament de Barcelona, com a tècnic de la Comissió de Cultura. Sortosament, aquesta plaça laboral de funcionari de l'ajuntament barceloní la pogué recuperar després de la guerra i la mantingué fins a la jubilació, tot i que, òbviament, la feina que hi desenvolupà durant el període de la postguerra fou molt diferent de la que hi havia realitzat durant el període de la República.

1. Cercle d'amistats

Resulta extensa i difícil d'enumerar la llista d'amistats que configuraren l'entorn social de Lluís Bertran i Pijoan, si tenim en compte l'extraordinària capacitat de relació cultural que exercí al llarg de la seva vida. Tanmateix, si ens aventurem a donar uns quants noms —amb el risc de l'oblit involuntari—, haurem de citar, d'entrada, el pedagog Lluís Folch i Torres, que dirigia el *Grup Benèfic Protecció de la Infància* en el qual Lluís Bertran treballà d'educador; també els eclesiàstics Dr. Lluís Carreras, de Sabadell, i el canonge vallenc Carles Cardó, vinculats a l'unison en la defensa del país i la seva llengua. També mantingué una estreta amistat amb el poeta Ventura Gassol, que arribà a transformar-se —a mesura que passaren els anys— en autèntica veneració. Aquesta creixent i reeixida amistat amb Ventura Gassol tingué els inicis durant els anys de mútua relació al Seminari Pontifici de Tarragona i posteriorment s'incrementà durant els anys de militància política i activitats en defensa de la llengua i el país i, finalment, mitjançant relació epistolar durant el període de l'exili i la postguerra. D'aquesta relació epistolar es destil·la una sincera amistat entre ambdós poetes que Ventura Gassol deixà ben

explícita quan definí Lluís Bertran com un «gran llatinista, de la Canonja, molt bon poeta, molt acurat estilista, molt oblidat; massa, per les seves qualitats, que ningú no li ha reconegut mai, lamentablement oblidat del tot pels crítics».² Una prova encara més evident d'aquesta sincera amistat entre ambdós poetes és la dedicatòria que Gassol escriví al seu llibre de poemes *La Nau* (1920) quan el regalà a Bertran: «Al meu amic de l'ànima, en Lluís Bertran i Pijoan, poeta. Devotament, 13 de març de 1920». Una relació que fins i tot trobem compartida en activitats musicals, que Ventura Gassol relata de manera engrescada quan escriu:

Assistíem a concerts, freqüentàvem les funcions religioses que eren solemnitzades amb música qualificada. Un any, per Setmana Santa, vam demanar de participar, el Lluís Bertran i jo, en els Oficis Sants. Ens proveïrem del «Liber Usualis» i compareguérem a la capella del Seminari de Barcelona, al carrer de la Diputació, a l'Ofici de Diumenge de Rams. Tots dos hi cantàvem: jo tenia bastant bona veu, de tenor, i en Lluís la tenia més greu, però sabia modular i afinava molt. Tot plegat que hi férem un bon paper, amb sorpresa general de la majoria dels seminaristes que no s'explicaven qui podien ésser aquell parell d'intrusos. Tan bé ho deguérem fer, que quan hi tornàrem el Dijous Sant al matí ens incorporaren a la «Schola». Per cert que hi cantàrem la missa del mestre Ribera, polifònica, sobre motius del «Tantum ergo» toledà, una de les dues cèlebres misses anomenades del Santíssim Sagrament de Ribera [...] També hi vaig cantar una de les *Lamentacions jeremíiques*, i en Lluís una de les altres lliçons dels nocturns següents, a l'Ofici dels «fasos» de la tarda. L'endemà, Divendres Sant, hi anàrem a la missa de Presantificats, als «fasos» de la tarda, férem campana el dissabte, i hi acudírem el Diumenge de Pasqua.³

Aquesta evident relació amical entre ambdós poetes s'intensificà encara més en els moments difícils de la guerra del 1936 quan Gassol, aleshores conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, facilità la sortida del país a persones destacades de la política, la cultura i la religió —com és el cas del cardenal Francesc d'A. Vidal i Barraquer— comptant sempre amb l'ajut de les seves amistats més properes, entre les quals hi figurava la de Lluís Bertran. Una relació d'amistat que continuà ben viva, malgrat el distanciament de l'exili, gràcies al contacte epistolar, a través del qual Bertran explicava a Gassol la situació de Catalunya durant els difícils anys de postguerra franquista. Precisament en una carta de Gassol a Carles Riba, el poeta selvatà escriu:

2. E. FORT I COGUL, *Ventura Gassol. Un home de cor al servei de Catalunya*, Barcelona: Edhasa, 1979, p. 33.

3. FORT I COGUL, *Ventura Gassol*, p. 70-71.

Ara mateix no vull amagar-vos-ho, a la sola idea d'adreçar-me a vosaltres, sento un nus a la gorja, car del remolí de records i d'evocacions que s'encadenen les unes amb les altres, se salven i reviu en mi moments com els d'aquells vespres de vetlla, passats amb vosaltres a Sant Gervasi i amb aquell, per mi tan enyorat, Lluís Bertran i Pijoan, sota el signe d'aquell cinamom que es feia present entre nosaltres pel seu perfum.⁴

Altres persones amb les quals Bertran mantingué igualment una extensa i sovintejada relació epistolar foren els escriptors Josep Carner, Caterina Albert, Joaquim Ruyra, Prudenci Bertrana, Maria Antònia Salvà i Jaume Bofill i Mates. També es relacionà estretament amb Carles Riba i Tomàs Garcés. La relació amb Riba fou més intensa i personal durant els anys de la postguerra. Una evidència d'aquest contacte sovintejat entre Bertran i Riba la trobem en un paràgraf de la carta que Riba escriví a Ventura Gassol el 18 d'abril de 1956, on quedava ben explícita la preocupació de Riba i de Bertran pels amics exiliats: «¿Has rebut dues cartes seguides meves, amb uns mots de Lluís Bertran i Pijoan, per a tu?».⁵

Quant a la relació de Lluís Bertran amb Tomàs Garcés —deu anys més jove que ell—, cal dir que fou propiciada per la mútua dedicació al periodisme i a d'altres activitats culturals que ambdós poetes desenvoluparen conjuntament. L'època de màxima relació fou durant el 1924, quan Tomàs Garcés dedicà íntegrament a Lluís Bertran un volum de la seva col·lecció d'antologies «Els Poetes d'Ara».

Bertran també es relacionà assíduament amb personalitats del món de la música i de l'art, com Manuel Clausells, secretari general de l'Associació de Música de Cambra de Barcelona, o el pintor i dibuixant Alexandre Cardunets, que exercia de president del Círcol Artístic. També amb la filla de l'escriptor Prudenci Bertrana, Aurora Bertrana, la qual convidava sovint Gassol i Bertran a visitar casa seva per tal d'assajar i donar algun concert «domèstic». Ventura Gassol ho explica així:

Anàvem a ca l'Aurora els qui amb ella havíem format un quartet vocal: la Dolors Palau, feia de contralt; l'Aurora Bertrana, de soprano; Bertran i Pijoan, de baix i jo de tenor. Aviat poguérem anunciar els nostres «concerts». Tots quatre teníem estudis musicals més que suficients [...] Cantàvem preferentment polifonies sacres, en les quals teníem més coneixença i també llurs partitures estaven més a l'abast.⁶

Però amb qui Lluís Bertran mantingué una veritable i constant relació d'amistat, al llarg de la seva vida, fou amb els impressors Joan i Xavier Altés. De la importància

4. «Fons Ventura Gassol», dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

5. C.-J. GUARDIOLA, *Cartes de Carles Riba (III: 1953-1959)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1993, p. 271-272.

6. FORT I COGUL, *Ventura Gassol*, p. 71.

d'aquesta impremta —que posteriorment esdevindria empresa editorial— dins el context literari del moviment noucentista en parlarem més endavant. Pràcticament la totalitat dels llibres i de les publicacions periòdiques on col·laborà Bertran foren impreses pels Altés. Una relació que s'intensificà encara més durant la postguerra, quan Bertran visitava, gairebé diàriament, els tallers Altés —situats al carrer Tuset— on feia petar la xerrada o bé s'entretenia a retallar articles de premsa que guardava meticulosament ben classificats. Aquesta relació de franca amistat amb els germans Altés i les tertúlies que mantenia regularment amb ells s'entenen perfectament si tenim en compte les dificultats per a fer reunions obertes, tal com havia establert la dictadura franquista. Lluís Bertran i tants altres que, com ell, havien treballat tenaçment per fer avançar Catalunya durant els anys del govern de la Generalitat republicana es trobaven mutilats en l'acció i controlats externament, malgrat treballar en mitjans addictes al règim. En aquest sentit, podem entendre que per a Bertran i per a altres del seu entorn aquest tipus de tertúlies privades esdevingueren l'únic refugi cultural durant la grisor de la postguerra. Tertúlies que es realitzaven, de manera encoberta, al taller dels germans Altés, amb qui Bertran compartia les mateixes conviccions, fins al punt que un dels dos germans, en F. Xavier, facilità a Bertran la possibilitat de disposar del vell magatzem de llibres —situat darrere del despatx de la impremta— on, a més de treballar més còmodament, també retallava i arxivava els articles de premsa que eren del seu interès.

2. Dinamitzador de la cultura

La bona sintonia que Lluís Bertran mantingué amb l'entorn cultural barceloní li permeté, des d'un bon començament, de poder treballar i col·laborar amb facilitat amb el *Grup Benèfic Protecció de la Infància*, a partir de 1914. Ventura Gassol també s'hi incorporà quan abandonà el Seminari de Tarragona, tal com ell mateix ens ho relata: «Allí vaig trobar el meu estimat amic Lluís Bertran i Pijoan. Jo vaig anar al Grup Benèfic precisament perquè ell hi era; havíem estudiat junts a Tarragona. És ben curiós: diversos càrrecs de la “Prote” foren coberts per alguns exseminaristes. Generalment hi anaven d'educadors, una dedicació ben definida al grup».⁷

A partir de 1920, Bertran formà part de l'entitat *Nostra Parla*, organització dedicada a divulgar l'ensenyament del català i l'estima per la llengua. La seva estructura possibilitava l'organització de les Diades de la Llengua Catalana allí on era possible. Per a aquesta finalitat, disposava d'una colla de propagandistes, com Marià Manent, Ventura Gassol o el mateix Bertran, juntament amb altres membres destacats de les Joventuts Nacionalistes de la Lliga. La seva missió primordial era d'anar on calgués a enaltir la

7. FORT I COGUL, *Ventura Gassol*, p. 50-51.

llengua catalana, tot cantant-ne les glòries i estimulants-ne el coneixement, l'ús i la perfecció. El mateix Josep Maria Poblet destaca que Ventura Gassol i Lluís Bertran van participar en una d'aquestes campanyes a Montblanc. El mitjà de comunicació de l'organització *Nostra Parla* era la revista mensual literària *Ofrena*, que tenia la redacció al carrer de les Corts Catalanes 550, 2n 1a, i s'imprimia a casa dels Altés. Alguns dels principals col·laboradors foren destacades personalitats de la literatura catalana, com Dolors Monserdà, Josep M. López-Picó, el P. Miquel d'Esplugues, Caterina Albert, Clementina Arderiu, Miquel Ferrà, Miquel de Palol, Lluís Nicolau d'Olwer i Joan Estelrich.

Lluís Bertran participà també, de manera molt activa, en el grup de coordinació de l'Exposició de Premsa Comarcal que tingué lloc a Barcelona el 1930, i això el vinculà decididament al món del periodisme. Altres activitats que Bertran dugué a terme, amb càrrecs de responsabilitat, foren la participació com a membre de la Junta Provincial de Protecció de Menors, a partir del mes de novembre de 1932. Un any després, fou elegit secretari general de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, el president de la qual era Manuel Folguera i Duran. Entre les personalitats que integraven el consell directiu de l'Associació, cal esmentar l'escriptor i arxiver tarragoní Joan Ruiz i Porta, que hi exercia d'arxiver-bibliotecari, i altres vocals tan prestigiosos com Pompeu Fabra, Antoni Rovira i Virgili o Alexandre Galí.

Lluís Bertran fou igualment soci destacat de l'Ateneu Barcelonès, on anava sovint a escriure i també a consultar la seva magnífica biblioteca. Acabada la Guerra Civil, Bertran prengué l'arriscada decisió de no exiliar-se tot i la seva destacada participació en institucions i organismes catalanistes durant els anys de la República i continuà residint a Barcelona. Fou realment una decisió aventurada en aquells anys de fèrula anticatalana, però Bertran confià fermament en les seves amistats i coneixences que es movien en l'entorn de les jerarquies eclesiàstiques. Això li permeté un cert blindatge ideològic que li garantí prou estabilitat vital, marcada per la més absoluta discreció, i li estalvià la tràgica decisió d'emprendre el camí de l'exili. Bertran continuà treballant com a funcionari municipal a l'Ajuntament de Barcelona. Pel que fa al seu complement vocacional dins el món del periodisme, entrà a la redacció del diari *Solidaridad Nacional*, de la cadena de diaris del Movimiento. Eren els anys difícils de principis de la postguerra i calia no significar-se en res que portés l'estigma de la catalanitat. Un posicionament complicat i força difícil d'assumir sense entrar en contradicció amb els ideals propis. Calculà el risc que això li suposava i, igual com altres escriptors de la seva generació que optaren per l'exili interior, assumí la difícil repressió que suposava el silenci i amb la finalitat de salvar la subsistència familiar entrà com a redactor especialista en temes religiosos al diari *Solidaridad Nacional*.

Els últims anys de la seva vida els passà amb fortes crisis asmàtiques. A poc a poc, la salut li anà minvant fins que li arribà la mort, el 1959, a causa d'un emfisema pulmonar. Tenia 68 anys.

3. Vinculació amb el periodisme

Pel que fa al vessant professional com a periodista i escriptor, Lluís Bertran no separà mai, intencionadament, aquestes dues activitats, que mantingueren entre si una relació entrelaçada. Perquè tot i guanyar-se la vida com a funcionari municipal a l'Ajuntament de Barcelona, la seva predisposició vocacional apuntà sempre cap al món de la literatura, i fou en aquest camp on adquirí un reconeixement merescut per part dels cenacles culturals de la Barcelona noucentista i la consolidació com a poeta, després de Josep Carner, Carles Riba, J.M. López-Picó, J.V. Foix i Tomàs Garcés. En aquest sentit, caldrà diferenciar bé entre la producció poètica que Bertran donà a conèixer amb la publicació dels seus tres llibres, *Júnior* (1917), *En el límit d'or* (1921) i *Les Estacions* (1928), i aquella altra producció que, de forma periòdica i ocasional, publicà als diversos mitjans de premsa escrita als quals tingué accés. Cal establir, doncs, una triple valoració d'intensitat, professionalitat i prestigi pel que fa a la relació i la col·laboració amb bona part dels mitjans escrits de la seva època. Aquesta distinció de funcions la trobarem ben delimitada si tenim en compte la gradació vinculativa que Bertran mantingué amb el món del periodisme, primer com a col·laborador, després com a investigador i estudis de la premsa de Catalunya i finalment com a director del setmanari satíric *El Borinot*, amb totes les responsabilitats i tots els riscos que el càrrec li comportà.

Analitzem, doncs, la seva faceta de col·laborador literari en diverses i variades revistes i setmanaris, alguns dels quals han esdevingut d'estudi obligat en la història de la literatura catalana contemporània. La seva primera col·laboració constatada fou a la revista *Teatralia*, que en alguns dels seus números s'autoqualificava de «revista dramàtica». Sortí a la llum el 15 de setembre de 1908, i el seu director fou Rafael Marquina. La nòmina de col·laboradors era extensa i important. A part de Lluís Bertran, hi escrivien també Eugeni Xammar, Pompeu Gener, Carles Rahola, Raimon Casellas, Alfons Maseras, Ricard Sala, Josep Marató, a banda dels autors teatrals publicats als diversos suplementes de la revista, com Ignasi Iglésias, Adrià Gual, Jacinto Benavente, Apel·les Mestres, Àngel Guimerà i els germans Eduard i Rafael Marquina, entre els més destacats.

Col·laborà també amb la revista mensual literària *Ofrena*, que sortí per primera vegada durant el mes de novembre de 1916. Des del primer número, i en un article inicial titulat «Al Públic» i signat per «Els Redactors», hi ha una clara manifestació d'intencions programàtiques que situen *Ofrena* com a

revista literari-artística completament eclèctica. Car, si bé les analiseu, unes ja són massa encarquerades, no respiren l'ambient actual; i d'altres n'hi ha, que's tanquen dins d'un cercol determinat i defensen només les idees d'una escola [...] *Ofrena* ve a reunir les voluntats disperses, a ajuntar tots els elements de valor reconeguda i a dar-ne a conèixer d'altres que potser seran honor de Catalunya [...] I per fer entrar la gent en la nostra literatura, el millor mitjà és mesclar la literatura amb les arts

pictòriques i fotogràfiques, que seran a la nostra revista un caient més artístic i elegant [...] No farem política, sinó art.

El seu director-proprietari era Ladislau Cantell. Veient la relació de noms que hi col·laboraven, hom podia tenir una garantia absoluta de l'eclecticisme que anunciava l'article programàtic del primer número: Lluís Bertran i Pijoan en fou un dels més assidus col·laboradors juntament amb Ambrosi Carrion, Llorenç Riber, Joan Draper, Lluís Nicolau d'Olwer, Prudenci Bertrana, Dolors Monserdà de Macià, Joan M. Guasch, Guerau de Liost i d'altres. Però a partir de la publicació del número doble, corresponent als mesos d'agost-setembre de 1917, la revista es remodelà i encetà una segona època com a òrgan de difusió de l'organització *Nostra Parla*.

Bertran col·laborà també, encara que de manera més esporàdica, amb la revista *En Patufet*, fundada a Barcelona el 1904 per Aureli Capmany com la primera revista infantil en català. A partir de 1910, el principal col·laborador i l'ànima indiscutible en fou Josep M. Folch i Torres. Les col·laboracions que Lluís Bertran hi realitzà foren probablement una conseqüència de l'amistat que l'unia amb els germans Folch i Torres. Totes les col·laboracions de Bertran se situen amb anterioritat als anys 20, ja que a partir d'aquest tombant de dècada la revista sofrí un notori descrèdit entre els intel·lectuals, tant per la sensibleria en què caigué sovint com pel gust dubtós d'històries i acudits que s'hi publicaven. Deixà de sortir el 1938.

Durant el 1917, Bertran col·laborà amb la revista *Cuca Fera*, amb aportacions literàries, juntament amb Josep Carner, Carles Riba, Carles Capdevila, Josep M. de Sagarra i Prudenci Bertrana, entre d'altres.

Formà part també del copiosíssim grup de col·laboradors de la revista *D'Ací D'Allà*, que en la seva segona època —a partir de gener de 1919— dirigí Ignasi Folch i Torres. Entre els col·laboradors destacats hi trobem Antoni Rovira i Virgili —que signava amb el pseudònim Pere Claresvalls—, Aureli Capmany, Josep M. Folch i Torres, Carles Riba, Jaume Massó i Torrents, Prudenci Bertrana, Carles Rahola, Alfons Maseras, Marià Manent, Maria Antònia Salvà, Carles Soldevila, Joaquim Folguera, Josep Carner —que signava amb el pseudònim Oleguer Recó—, Lola Anglada, Josep M. López-Picó, Joaquim Ruyra, Ventura Gassol, Guerau de Liost, Miquel Ferrà, Josep Lleonat, Cebrià Montoliu, Dolors Monserdà, Valeri Serra i Boldú, Eugeni Xammar i Josep M. Junoy.

Durant el 1920, Bertran publicà algunes poesies a *La Cònsola*, una revista editada a Sarrià, juntament amb Josep M. López-Picó, Josep Carner, J.V. Foix, Joaquim Folguera, Clementina Anderiu, Carles Riba i Marià Manent. També col·laborà al setmanari *Dansa, Pàtria i Art*, el primer número del qual es publicà el dia 21 d'abril de 1923. Sortia els dissabtes i valia vint-i-cinc cèntims. N'illustrava la portada l'escut de Catalunya, i al llarg de les seves setze pàgines parlava de temes patriòtics i sardanístics. Els col·laboradors més addictes durant els tres o quatre números que sortiren publicats foren Ventura Gassol, Carles Sala, J. M. Rovira-Artigues i Lluís Bertran i Pijoan.

Durant el mes de maig de 1924 sortí al carrer el primer número d'*Informació Andreuca*, que portava com a subtítol «Periòdic Independent Mesal». Tenia dotze pàgines a doble columna i la direcció anava a càrrec d'Emili Graells Castells. Per la qualitat dels col·laboradors, hom pot treure la conclusió que la publicació tendí a ser una revista literària i d'actualitat amb una secció dedicada al teatre. Noms com Ignasi Iglésias, Ignasi de L. Ribera Rovira, J. Ayné i Flabell i el mateix Lluís Bertran i Pijoan configuraven la nòmina més destacada dels escriptors que col·laboraren amb els pocs números que en van arribar a sortir.

Durant el 1922, Bertran col·laborà també amb el primer número, que sortí amb dues-cents pàgines a doble columna, del setmanari per a infants *Calendari de La Mainada*, dirigit per Avel·lí Artís.

Però la seva col·laboració més destacada, pel que fa a mitjans escrits, es produí al llarg de l'any 1925. Primer a les pàgines de la *Revista de Poesia*, dirigida per Marià Manent i amb redactors tan destacats com Tomàs Garcés i Octavi Saltor i la col·laboració de firmes com les de Carles Riba, Josep Lleonart, Domènec Guansé, Agustí Esclassans, Jaume Bofill i Ferro, Carles Fages de Climent, Jaume Bofill i Mates i Josep Carner. Després, col·laborà també amb la publicació mensual *Arts i Bells Oficis* editada pel Foment de les Arts Decoratives (FAD), i finalment amb la *Gasetta de Vilafranca*, una publicació quinzenal il·lustrada que havia sortit durant el mes de gener d'aquell any i tingué vida fins al 15 de maig de 1931. Era una publicació centrada essencialment en l'activitat local de Vilafranca del Penedès que, tal com deia l'editorial de presentació del primer número: «Parlarà de tota matèria relacionada amb la nostra vida local i de qualsevol altra qüestió que projecti damunt nostre el fet nacional i universal». Hi col·laboraven, a més de Lluís Bertran, Pere Bohigas, Antoni Guasch, Isabel Sadurní, Agustí Esclassans, Pere Reguli i Pagès i Tomàs Garcés.

Al llarg de l'any 1926, Bertran amplià encara més aquest vessant de col·laborador en revistes d'abast comarcal de reconegut prestigi. La primera fou la revista mensual *L'Amic de les Arts*, que havia sortit a la llum durant aquell mes d'abril, a Sitges. Tanmateix, la revista s'imprimia a Vilanova i la Geltrú amb un gruix de setze pàgines a quatre columnes, tot i que a partir del núm. 31 la maquetació passà a dues columnes. Es tractava d'una de les primeres revistes catalanes d'avantguarda, dirigida per Josep Carbonell i Gener i amb les col·laboracions permanents de J.V. Foix, M.A. Cassanyes, Ramon Planas, Salvador Dalí, Lluís Montanyà, Domènec Forment i Sebastià Gasch. La revista aplegava una àmplia mostra d'il·lustracions i també de col·laboracions poètiques d'autors tan prestigiosos com Ramon Surinyac, J.A. Ricard i Forment, Agustí Amell, Trinitat Catasús, Lluís Bertran i Pijoan, Tomàs Garcés, Josep M López-Picó, Joan Arús, Marià Manent i Federico García Lorca.

La segona col·laboració de Bertran durant aquest any de 1926 fou a la *Revista del Centre de Lectura de Reus*. Aquesta participació va venir propiciada per la radical transformació que un grup de joves escriptors reusencs donà a la *Revista del Centre de*

Lectura de Reus amb noves seccions com teatre, bibliografia, art, música i comentaris dels actes culturals celebrats a la ciutat del Baix Camp. Els col·laboradors habituals eren Pau Font de Rubinat, Mn. Sanç Capdevila, Eduard Toda, Salvador Vilaseca, Joaquim Santasusagna —amb el pseudònim Jeroni Prat—, Josep Iglésias, Jaume Aguadé i Miró. Però amb el canvi sofert per la revista s’hi incorporaren també Joan Amades, Carles Fages de Climent, Carles Rahola, Fidel de Moragues, Manuel Serra i Moret, Melcior Font i Lluís Bertran i Pijoan.

A començaments de la dècada dels anys 1930, Bertran col·laborà també amb publicacions destacades, com *La Paraula Cristiana*, on aportà articles de temàtica relacionada amb el món del periodisme i la premsa escrita.

Continuà ampliant aquesta línia de col·laboracions a *La Veu del Diumenge*, que a partir del 6 de maig de 1934 sortí com a suplement gràfic del diari *La Veu de Catalunya*. En el primer número d’aquest suplement hi trobem articles signats per Rafael Benet, Manuel de Montoliu, Eduard Rifà i el mateix Lluís Bertran.

Fins ací, però, hem vist tan sols les diverses col·laboracions signades per Lluís Bertran amb el seu nom i cognoms, però també participà en altres mitjans on signava amb pseudònim. Així, detectem col·laboracions seves amb el pseudònim Sírius a *La Democràcia Cristiana de Reus*, a la prestigiosa publicació de *L’Abella d’Or*, on trobem el treball «Il·lustradors i dibuixants» signat amb les inicials L.B. amb data de 1930. També en aquesta mateixa revista hi ha diversos treballs de Bertran, publicats a partir de 1927, signats amb el pseudònim J. Artigas-Cervera.

Com a investigador i estudiós del món de la premsa escrita, assolí un considerable prestigi amb la publicació a la revista *La Paraula Cristiana*, on col·laborava també el Dr. Carles Cardó, de tres extensos treballs sobre la premsa catalana que assoliren un ressò notable. El primer correspon al núm. 27 del mes de març de 1927 i tracta sobre «Marginals: Mossèn Jaume Collell, periodista». Durant el 1930, publicà els dos articles restants, titulats: «El mig segle d’Il·lustració Catalana» (núm. 63, març de 1930) i «Les primeries del periodisme català» (núm. 69, setembre de 1930). També al setmanari satíric *El Borinot*, que ell mateix dirigia, publicà dos articles, als números 74 i 147, corresponents a 1925-1926, amb el títol específic de «Diaris, periòdics, revistes, butlletins, etc...», apareguts posteriorment al volum *Catalunya de cent anys ençà*. Aquesta pruija escorcolladora en el camp de la investigació periodística, la seva intervenció directa en la confecció d’alguns periòdics i el fet d’exercitar la retrospectiva memorialística literària, conduïren Bertran a concebre, forçosament, la necessitat de posar en marxa una plataforma dinamitzadora de les institucions públiques per tal d’organitzar una gran exposició de la premsa escrita de Catalunya. Aquesta idea començà a perfilar-la a començaments de 1924 amb intenció de fer-la coincidir amb la commemoració del centenari de *La Renaixença*, que s’esdevindria el 1933. Però aquest projecte inicial no va ser assumit, com era de preveure, pels organismes oficials del moment, i no es pogué dur a terme. Tanmateix, la fal·lera insistent de Lluís Bertran aconseguí que, un cop enllestida l’Exposició

Internacional de Barcelona de 1929, no es desinflés l'impuls aconseguit. I tornà a insistir en la idea d'una gran exposició relacionada amb la premsa escrita de Catalunya. Això ho acabaria aconseguint gràcies al suport de la Junta de la Casa de la Premsa, que tenia la seu a Montjuïc. La idea estava en marxa. La inauguració de la tan desitjada *Exposició de Premsa Comarcal* tingué lloc durant el mes de maig de 1930 i restà oberta al públic fins al mes d'agost d'aquell mateix any. Lluís Bertran en fou un dels destacats organitzadors. Un cop clausurada l'Exposició, va tenir l'encert d'aplegar tot el material exposat i publicar (1931) el llibre *Premsa de Catalunya*, editat per l'Ajuntament de Barcelona. Es tractava, bàsicament, d'un catàleg resum de l'Exposició, però Bertran n'amplià el contingut afegint-hi alguns diaris més, en concret tots els diaris publicats fins al desembre de 1930, encara que haguessin sortit a la llum un cop tancada l'Exposició. Igualment, també hi afegí altres publicacions de les quals va tenir notícia malgrat no haver estat presents a l'Exposició. En el llibre, que fregà el llindar de les quatre-centes pàgines, hi quedaren recollides totes les capçaleres de la premsa escrita a Catalunya seguint el registre alfabètic dels pobles. Fou, sens dubte, una aportació cabdal que encetà una dècada brillant per a la cultura catalana, però que malaguanyadament quedaria estroncada amb la guerra del 36.

Per últim, en aquest tercer nivell d'actuació de Lluís Bertran dins el món del periodisme cal parlar de la seva faceta com a director del setmanari humorístic *El Borinot*, que va aparèixer per primera vegada als quioscos el dia 29 de novembre de 1923. Inicialment portava com a subtítol de capçalera «Setmanari de barrila», però a partir del núm. 6 aquest subtítol fou modificat pel de «Setmanari d'humor» i a partir del núm. 37 pel de «Setmanari Il·lustrat». La viabilitat i l'èxit de l'empresa fou, bàsicament, obra de tres voluntats conjuntades: Lluís Bertran com a escriptor i director, Josep Aragay com a artista il·lustrador, i Joan Altés com a impressor. El format i la composició eren els clàssics en aquest tipus de setmanaris, és a dir, setze pàgines a doble columna i amb un preu de venda de vint cèntims el número solt. El contingut era eminentment de caràcter satíric i humorístic, per això algun crític de l'època li va retreure que dissimulés la intencionalitat política sota la capa de l'humor. A partir del núm. 74, el setmanari sofrí una transformació important, ja que de les setze pàgines inicials passà a disposar-ne de quatre de gran format, impreses a quatre columnes cadascuna. El contingut també varià una mica i passà a la reproducció en facsímil —amb les oportunes notes bibliogràfiques— de treballs satírics i literaris que havien sortit a les publicacions catalanes del segle XIX. Però les circumstàncies polítiques del moment no li foren excessivament favorables i a partir del núm. 111 (1926) *El Borinot* va haver de retornar a les setze pàgines originals, de format més reduït, i a la doble columna, tot i que el contingut continuà essent el mateix de la segona època. Tanmateix, la continuïtat editorial d'*El Borinot* s'aturà al número 184 —publicat el 2 de juny de 1927— amb un article adreçat als lectors i titulat «Adéu-siau».

4. Epígon del Noucentisme

És en aquest sentit que cal enfocar, fonamentalment, la producció literària de Lluís Bertran i Pijoan en relació amb el Noucentisme i amb els seus màxims representants. D'aquesta mateixa manera també ho veu el crític i assagista Joan Fuster quan escriu:

Darrera Josep Carner, Guerau de Liost i Josep Maria López-Picó, hi va tota una plèiade de noucentistes menors, densa i feraç. Potser mai fins aleshores, des que començà la Renaixença, la poesia catalana no havia aconseguit un to mitjà tan digne i extens. Els romàntics van ser molt irregulars, considerats en conjunt: al costat de personalitats realment importants com Verdaguer i Guimerà, hi havia la trista pul·lularció dels mediocres, que només per raons històriques hem seguit recordant. El Modernisme comptà amb Maragall, i la resta també pertany a la misericòrdia erudita. La família mallorquina, excepcionalment, va conservar una major homogeneïtat, Costa i Alcover van tenir continuadors de tan alta prestància com Miquel dels Sants Oliver, Maria Antònia Salvà, Gabriel Alomar, Llorenç Riber. El Noucentisme posa remei al desequilibri. La convocatòria orsiana a l'obra ben feta, els models de Carner i de Bofill i Mates, la voluntat classicitzant, desvetllen en tots els poetes del moment un afany de pulcritud formal, un fervor pel treball teòric que havia de donar resultats necessàriament discrets. La producció és més aviat de segona fila, i per això mateix, una mica, indiferenciada: «escolàstica». Però, alhora, sense alts i baixos considerables.⁸

I a continuació, Joan Fuster esmenta els noms de tots aquells escriptors i poetes influïts per Carner, entre els quals tenim, evidentment, Lluís Bertran i Pijoan, juntament amb Ricard Permanyer, Trinitat Catasús, Joan Antònio i Guàrdias, Joan Arús, Jaume Agelet i Garriga i Lluís Valeri, per citar només els més destacats.

Posats a definir la personalitat literària de Lluís Bertran, caldria molta imaginació per arribar a trobar el substantiu apropiat o l'adjectiu precís per dibuixar la imatge concreta de qui va ser i de com va viure. Malgrat tot, rastrejant els articles de la crítica publicats a la premsa i mitjançant la voluntat receptiva de la seva filla Montserrat per tal de recuperar amb nitidesa la imatge del pare, podem intuir la silueta humana i literària d'aquest escriptor. Lluís Bertran disposava estratègicament el seu somriure entre la placidesa de la ironia i el recurs de la sentimentalitat, i sempre sota l'ampli mostatxo que li recorria el llavi superior. Això ho conjugava amb un posat elegant per tal de vestir el seu caràcter serè. No fou mai amant d'extremismes ni d'ideals arrauxats, tot i mantenir sempre ben ferma una fidelitat inalterable a l'ús de la llengua catalana i al servei del

8. J. FUSTER, *Literatura catalana contemporània*, Barcelona: Curial, 1972, p. 189.

país. Gran conversador i molt amic, també, dels seus amics, dispensà sempre un tracte cordial, amable i acollidor a qualsevol que tingués necessitat d'un ajut. Un caràcter que trobem també reflectit en la seva obra, on no hi sura mai la vulgaritat ni la imperfecció intencionada. En això és ben bé fill directe del noucentisme orsià. La civilitat, com a concepte, va ser un dels seus axiomes preponderants, no només en la tria dels mots utilitzats en la seva poesia —depurant influències i eliminant superficialitats— sinó també en les seves actituds i manifestacions personals.

5. Obra poètica

El seu primer llibre de poemes publicat fou *Júnior* (Barcelona 1917), imprès per Xavier Altés. Es tractà d'un volum que aplegà bàsicament la producció inicial del poeta i que fou estructurat en les parts següents: «Poemes menors»; «Cants»; «Sota la nit»; «Sonets i Figures». Durant el 1921, Bertran fou premiat, en el IV Certamen Literari organitzat per la Secció de Literatura i Idiomes del Centre de Lectura de Reus, per la composició *De la vida d'un heroi*.⁹ Juntament amb ell va ser premiada també l'obra *Alicia* del novel·lista tarragoní Josep Pin i Soler.

En aquest mateix any de 1921 publicà el segon llibre de poemes, titulat, significativament, *En el límit d'or*. Una factura localitzada, amb capçalera de l'impressor Francesc Altés Alabart, ens facilita més referències d'aquella edició. Del llibre se'n va fer una tirada de tres-cents exemplars amb un cost total de vuit-centes pessetes. El ressò que aconseguí entre la crítica especialitzada fou destacat, i a poc a poc anà recollint comentaris elogiosos i valoracions literàries molt significatius tenint en compte la categoria dels comentaristes. Només en destacaré dues, precisament per la seva vàlua literària i per la importància dels comentaris adreçats a Bertran. El primer és Carles Riba, figura indiscutible de la crítica oficial del Noucentisme, que en un dels seus articles opinava que «Lluís Bertran és el poeta del domini, s'ha dit. I és just: el domini per la fe».¹⁰ Riba accentuava així el caràcter religiós que progressivament adquiriria la poesia de Lluís Bertran. El segon crític és J.V. Foix, un dels propulsors a Catalunya de l'avantguarda literària, que escrivia sobre el nostre autor:

En tot el llibre d'en Bertran i Pijoan el secret és aquest repòs del cel, de la nit i de l'amistat. De vegades en un abandó excessiu deixa flotar damunt l'ombra divina, que protegeix el repòs, unes papallones multicolors, en forma de mots eixelebrats i estantissos, que desvien per un moment el respir i l'acceleren, enganyador. D'aquí

9. E. AGUADÉ PARÉS, *Memòria del secretari del Jurat*, vol. I, Reus: Centre de Lectura de Reus, 1923, p. 21.

10. C. RIBA, «*En el límit d'or*, per Lluís Bertran i Pijoan», *Obres Completes*, vol. II, ed. J-L. Marfany, Barcelona: Edicions 62, 1967, p. 226-228.

certs versos que al contacte d'un d'aquests mots es precipiten i, paradoxalment, allarguen el poema, el desarticulen i obliguen el poeta a recórrer a les agulles imperdibles que amb forma d'i conjuntiva tan cares són a un íntim company seu, poeta així mateix: En Ventura Gassol. Però quan el repòs és governat, gairebé sempre els versos llatins d'*En el límit d'or* s'escorren matisats de les ombres de l'obaga i de la nit, càlids del cor i de la intel·ligència que els compon, encomanant-vos-en el ritme, sentint-vos-en dominat, impossibilitant-vos el diàleg i obligant-vos a coincidir de cor, d'intel·ligència i de paraula amb el secret del secret i arribant a coordinar per un instant la vostra vida amb aquell ritme superior al qual ens havem referit. [...] La musa d'en Bertran i Pijoan, alliberada dels falsos oripells neopompeians que de tant en tant fadiguen l'esguard, assolirà del tot no el silenci ans la paraula greu que lliscarà per les nostres oïdes com un nèctar suau per la convexitat d'una terrissa.¹¹

Lluís Bertran fou també mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona. En la convocatòria de 1922, n'obtingué el Premi Extraordinari amb la composició *Cant de primavera*.¹²

El tercer i últim recull de poesia, *Les Estacions*, el publicà durant el 1928. Hi aplegà un total de vint-i-dos poemes, i en certa manera fou la rúbrica final de la seva trajectòria poètica. Ell mateix, al pròleg, declarava que tenia una certa recança de lliurar a la impremta aquells poemes, i ho deia així:

Després d'haver entretingut, qui-sap-lo temps, la publicació d'aquests versos, encara avui no els lliuro sense recança. És un volum que m'arrenquen, diria, per força. I en donar-lo al públic, temors i dubtes m'assalten que no me'n deixen fruit el goig sencer. Aqueixa actitud fluctuant, devers l'obra, anuncia un estat d'esperit insatisfet a l'esguard de l'obra mateixa. Fer versos és tan abellidor com difícil és, i ardu, de fer versos bons. Però aqueix postulat, que un hom conegué ja dels primers estudis humanístics, resta sense sentit mentre no s'incorpori al patrimoni personal de la consciència. I després que un hom ha pogut, tal vegada, escoltar-ne lloances, és quan la seva obra li apareix inconsistent i minsa i li sembla que tot ell divaga en la buidor.

11. J.V. FOIX, «*En el límit d'or*, poemes de L. Bertran i Pijoan, Altés impressor», dins *Obres Completes 4. Sobre literatura i art*, ed. M. Carbonell, Barcelona: Edicions 62, 1990, p. 342-344.

12. *La Vanguardia* del 9-5-1922 informa que l'acte de lliurament dels premis dels Jocs Florals de Barcelona d'aquell any tingué lloc al Palau de la Música Catalana i que hi assistiren representants institucionals de la Diputació, la Mancomunitat i l'Ajuntament de la ciutat, a més d'escriptors com Àngel Guimerà, Francesc Matheu, Carreras i Candi i Mn. Llorenç Riber. També hi eren presents representants de l'Acadèmia de Belles Arts i de la Reial Acadèmia de Ciències. El secretari de l'Orfeó Català, Sr. Boada, llegí el discurs que el mantenidor dels Jocs Florals, l'escriptor Joaquim Ruyra, havia preparat però que, tot i estar present a l'acte, no el podia llegir a causa del seu delicat estat de salut. El discurs final de la celebració el realitzà el poeta rossellonès Josep Sebastià Pons. La nota de premsa destaca que l'ovació final de l'acte fou entusiasta, especialment amb Àngel Guimerà, al qual el públic tributà una gran ovació i llençà flors naturals arrencades de les garlandes que decoraven el local.

És d'agrair el valor i la sinceritat que demostrà el poeta amb aquestes paraules, però la seva intenció era d'anar més lluny encara i, després d'aquestes reflexions sobre la voluntat i el mèrit creatiu on sura també el raonable dubte que indefectiblement creix a mesura que hom avança en el camí de la perfecció i l'autoexigència, Bertran seguia preguntant-se:

Valia la pena de donar aquest recull? No serà una mesa de temes repetidíssims? Bé asseguren que tot, en aquest món, és vell en si i repetit, i que la gràcia és de tornar-ho a dir: sols hi apuntin caires reveladors de personalitat, ço que de moltes maneres es manifesta [...] Perdona'm lector, aquest recurs a la sinceritat, per a fer-me els teus judicis més benèvolos i demanar-te que, si és que el pots sofrir, vegis el volum amb el bon humor més indulgent. Tot i que recordis que la mitjanja, en altres afers permesa, en poètica no és passadora. [...] La idea d'escriure s'assimila a la idea d'afegir a l'infinit i el gust de cendra puja als llavis.

I per tal d'evitar possibles recriminacions del lector, Lluís Bertran tancava aquest cicle expositiu esmentant els motius de la seva última decisió:

Amb tants escrúpols, per què, doncs, ho publicava? Primerament perquè, fins i tot en col·lisió de sentiments, un hom sol decantar-se a condescendència pròpia, bella manera, i manera dolça de fer les paus amb si mateix. Després per no ésser vist massa i massa testarrut en front dels consells de bons amics. M'han semblat sincers i no pas expressió, únicament, de respectes humans o de proïja afalagadora; sense deixar, emperò, de tenir compte que l'amistat també exagera. Finalment aquesta publicació és feta per salvar un període de coses que duia entretingudes, i treure'm l'escampall de molts papers.¹³

Tot i les pors i els dubtes manifestats per l'autor al pròleg de *Les Estacions*, cal dir que la crítica valorà l'obra molt favorablement. Tanmateix, per tal d'apuntalar encara més la confiança de l'autor, el seu amic editor Xavier Altés inclogué com a separata del llibre un full de promoció publicitària amb opinions valoratives de Manuel de Montoliu, Tomàs Garcés, A. Talavera i el P. Antoni M. de Barcelona. En aquesta línia impulsora de l'obra de Bertran, A. Talavera hi escrivia:

Les imatges del seu astre poètic i els sentiments que exalta són sempre bells, honestos i delicats. Llegant-los, hom sent la seva ànima ennoblida, car el poeta, tot ell, respira noblesa i serenitat. Bertran i Pijoan és, sens dubte, el nostre millor clàssic.¹⁴

13. L. BERTRAN I PIJOAN, «A tall de pròleg», dins *ibidem*, *Les Estacions*, Barcelona: Impremta Altés, 1928, p. 5-8.

14. Separata promocional del llibre de poemes *Les Estacions*.

També el poeta Tomàs Garcés apuntava en aquest mateix sentit:

Un to greu, elegíac, transcendental. D'home que destrua les tenebres i endevina els misteris. Per això les poesies amoroses de *Les Estacions* tenen aquell trèmul accent sagrat.¹⁵

Igualment, el crític Manuel de Montoliu sentenciava que

en aquest llibre de *Les Estacions* la lluminosa serenor de la seva poesia assoleix moments de la més harmoniosa plenitud. D'aquestes poesies s'exhala una suavíssima sentor de classicitat. Amb ell ens retrobem dintre la polida natura urbana de Virgili i d'Horaci en la qual tot, pedres, plantes i animals, pren una plàcida expressió humana. El llibre d'en Bertran i Pijoan deixa una impressió mixta que podríem definir dient que és una pregona música d'orgue enmig de l'enlluernadora llum mediterrània.¹⁶

Podem dir, doncs, que amb la publicació de *Les Estacions* Lluís Bertran tancava la seva aportació poètica. Malgrat tot, un cop vista la trilogia dels llibres publicats, tot i no mantenir una estricta continuïtat temàtica, goso destacar la lluosor d'algunes imatges i el perfeccionisme rigorós que acosta el seu autor als clàssics llatins. Els poemes de Lluís Bertran tenen gairebé sempre una tonalitat elegíaca, d'acceptació resignada de la vida i de la fugacitat del temps, però alhora mostren una serena esperança davant aquest contrast.

La convicció religiosa serà també un dels puntals sobre els quals reposarà tot el gruix temàtic de la seva obra. Concretament en la poesia, aquest factor vitalista farà que tots els versos agafin una vibració intensa en sintonia amb el ritme interior del poeta. Tanmateix, tot aprofitant l'opinió d'un dels escriptors capdavanters del Noucentisme, el poeta i crític literari Jaume Bofill i Ferro, ens assabentem amb sorpresa que a l'obra poètica de Lluís Bertran i Pijoan s'hi poden trobar també certes reminiscències literàries dels simbolistes alemanys. Aquesta influència és, segons Jaume Bofill, força intuïtiva i casual, ja que amb molta probabilitat Bertran desconeixia l'obra dels simbolistes alemanys. En aquest sentit, Bofill escriu:

En Bertran i Pijoan ens sobta descobrir aquella intensitat abusadora dels sentits, aquella energia inquieta, tempestejada, però sempre plena d'humanitat, aquella barreja embriagadora de violència i de tendresa que caracteritzen els simbolistes alemanys de l'escola de Dehmel. És curiós que aquests poetes alemanys a penes si varen influir Lleonart, que els coneixia i admirava, mentre se'ns fan inexplicablement presents

15. *Ibidem*.

16. M. DE MONTOLIU, *Breviari Crític III (1927-28)*, Barcelona: Biblioteca Balmes, 1931.

en Bertran i Pijoan, que el més probable és que els desconegués. És curiós que Carner digués de Bertran i Pijoan que tenia un tal aire de guerrer nòrdic que el nom que més li escauria fóra el de Hildebrand. Bertran, si no m'equivoco, és tarragoní [*sic*], però cal tenir en compte que en el país tarragoní es dona bastant sovint un tipus germànic semblant potser a una romanalla d'aquells guerrers nòrdics que, manats pel normand Robert d'Aguiló, defensaren de les incursions àrabs aquelles terres, les quals foren per molt temps un *no man's land* on es lluitava sense treva. No cal cercar explicacions de nissaga, però que, feliç coincidència potser, hi ha alguna cosa de la violència, somniosa d'un Dehmel o un Liliencron en el nostre poeta, és indubtable. En Bertran, però, es resol en una ampla, generosa, apassionada honestedat.¹⁷

Com a conclusió final d'aquest apartat, no vull deixar de citar l'opinió que sobre l'obra de Bertran tenia el seu amic i poeta Tomàs Garcés:

Lluís Bertran i Pijoan és, al fons de tot, un poeta religiós. Les seves paraules tremolen de la set de l'infinít, sacsejades i esqueixades a voltes per un sentiment tràgic profundíssim. Els seus penediments, les lluites de la seva ànima, no són pas moroses. Quan la pau posa damunt el cor l'ombra de la seva ala, brollen purs els cants a l'amistat i a la castedat, amb un dring franciscà.¹⁸

En realitat, Lluís Bertran i Pijoan sabia perfectament que la creació lírica d'un poema no mereix sovint l'estima o l'afecte del gran públic i que la seva total plenitud queda només reservada per a l'admiració d'una minoria. Però el més important en aquesta tossuderia literària del poeta, tot i saber que l'art de la poesia s'interpreta sovint com a sinònim d'inimitat, és la lluita tenaç i incansable en les sempre difícils fronteres de la inspiració.

6. Prosa i assaig

Pel que fa a la producció en prosa, caldrà citar l'assaig *Glossa biogràfica a Manuel Duran i Bas*, publicat el 1923. Es tracta d'una edició homenatge que l'equip de redactors del diari *La Veu de Catalunya* —on Lluís Bertran col·laborava assíduament— van lliurar al fill del biografat, Lluís Duran i Ventosa. Aquesta glossa biogràfica fou un encàrrec que l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona va fer a Lluís Bertran amb motiu de l'acte solemne de col·locació del retrat de l'insigne publicista Manuel Duran i Bas a la Galeria de Periodistes Il·lustres. Fou una edició no venal, estampada als tallers tipogràfics dels germans Altés. La *Glossa* està escrita en un estil sobri de detalls en què

17. J. BOFILL I FERRO, *Poetes catalans moderns*, Barcelona: Columna, 1986, p. 154-155.

18. T. GARCÉS, *Els Poetes d'Ara. Lluís Bertran i Pijoan*, Barcelona: Omega, 1924.

la brevetat abasta l'evocació sintètica del personatge, per tal de reivindicar la visió personal de Lluís Bertran sobre el que ell considerava que havia de ser un apunt biogràfic, deixant de banda les farcides necrologies detallistes d'antiga tradició acadèmica, fins aleshores molt habituals. Obtingué els elogis de la crítica, concretament en diversos articles, com l'aparegut al núm. 136 de *Catalunya Social* (signat per F. Manich Ylla) o com el de *La Veu de Catalunya*, on l'articulista escrivia: «Aprengui hom la nova lliçó de què és més eloqüent a l'homenatge, no la precisa i freda monografia de l'erudit, sinó el just i ponderat esguard del poeta».

Tanmateix, el llibre en prosa de Bertran que aconseguí més ressò popular fou *El pas de Sant Francesc*, editat a Barcelona el 1928 per l'Editorial Altés.¹⁹ Aquest volum fou també un encàrrec, en aquest cas de la Junta de Commemoració del Centenari de la mort de Sant Francesc, fundador dels frares franciscans. Lluís Bertran fou convidat a pronunciar una conferència sobre el tema, el 15 de març de 1927. Un any més tard sortiria publicat el llibre, dedicat explícitament a l'arquebisbe de la Seu Metropolitana i Primada de Tarragona, el cardenal Francesc d'A. Vidal i Barraquer. Aquest assaig era el primer volum d'una ambiciosa col·lecció que Lluís Bertran pensava seguir editant amb el títol genèric de «La ciutat dels homes» i que, tal com ell mateix deixà escrit en una nota d'edició, «no sé si dir-ne una col·lecció personal», però sí que pretenia la finalitat de poder «aplegar, segons el meu propòsit, d'ara en avant i sense terme definit, notes, impressions, comentaris, crítiques, assaigs que amb els dies, al marge de temes diferents, pugui escriure, de caràcter divers».

Es tracta, doncs, d'un llibre que recull diversos escrits on és present la figura de sant Francesc d'Assís, però d'una manera tangencial. El volum s'estructura en quatre parts: «L'home i la màquina», «La Ciència i sant Francesc», «Els fatalismes i llur superació», «Vers la comprensió de sant Francesc». Tots els escrits que integren aquest volum són reflexions personals de l'autor, conceptes que, en un moment o altre, es creuaren en la seva consciència i que volen comunicar al lector el missatge de fons que insinua el mateix títol de l'obra, és a dir, que en aquest món hi som només de pas i que, per tant, es tracta d'una visió obliqua i tangencial de la realitat contrastada per l'autor i la possible connexió amb la particular idiosincràsia de sant Francesc. La crítica va rebre de forma molt elogiosa aquest primer volum de la col·lecció, i al marge dels habituals comentaris periodístics a les pàgines dels diaris de Barcelona sortiren també articles al diari *El Sol* de Madrid i una petita nota informativa al diari *La Concorde* de París (21-12-1928). Altrament, a *La Veu de Catalunya*, a l'habitual col·laboració del *Breviari Crític* que signava Manuel de Montoliu, hi trobem també un elogiós article on Montoliu situa Lluís Bertran en la línia capdavantera dels escriptors que segueixen l'estil inconfusible de l'escriptor anglès G.K. Chesterton, fins al punt de dir que la seva

19. Cal rectificar l'error de l'any 1927, que sobre la data d'edició del llibre *El pas de Sant Francesc* figura al volum 9 de la *Història de la literatura catalana*, dirigit per Joaquim Molas, Barcelona: Ariel, 1987, p. 150.

obra en alguns moments «chestertoneja». No ho diu en sentit negatiu, sinó, ben al contrari, com a elogi de la traça estilística i conceptual amb què Bertran sap tractar el tema del llibre. Montoliu sintetitza aquesta opinió quan diu:

Bertran i Pijoan s'ha sentit arrossegat per l'afany d'explicar aquest enigma i, fruit de les seves meditacions, ens presenta ara la seva personal solució del problema humà que ofereix la personalitat del Poverello. Deixant de banda per un moment el judici d'aquesta solució, direm que el procediment purament intuïtiu amb què el nostre escriptor s'ha abocat a l'enigma franciscà, li ha permès d'escriure un centenar de pàgines crepitants de sanes idees i de sa humorisme, en les quals les brillants qualitats del periodista, ple del més viu sentit de l'actualitat, són reforçades i sublimades per la visió d'un pensador independent que sap penetrar el sentit dels fets transcendents de la història que la pura història no ens sap pas explicar [...] En el llibre de Bertran i Pijoan hi ha una part negativa i una part positiva. La part de sàtira i d'invectiva està representada pels tres primers capítols, en els quals l'autor assaja una despietada crítica de l'estat espiritual del món actual i traça amb trets d'una excepcional energia la imatge de l'home modern, ofegat entre els tentacles del fatalisme, consagrat per la ciència moderna en els cinc ordres: còsmic, fisiològic, intel·lectual, ètic i utilitari. La part positiva corona el llibre amb l'assaig d'una explicació de l'enigma de Sant Francesc. Per moltes raons preferim i ens satisfà més la primera part, sobretot el capítol consagrat a la crítica dels «fatalismes» característics de la nostra època. Hi ha en tota aquesta part del llibre un to, un estil que és una novetat en la nostra literatura. La paradoxa havia estat fins ara conreada entre nosaltres per escriptors incrèduls o escèptics, per tota mena d'heterodoxos més o menys declarats. Ara veiem l'humorisme paradoxal esgrimit amb una soltura i una agilitat sens parell per un escriptor creient i ortodox, que ha vist, a la fi, una cosa que gairebé ningú no havia vist fins ara o, si més no, no l'havia feta sentir en lletres de motlle: això és, que actualment és tan estesa la indiferència religiosa, que dóna la impressió de l'estat normal de la societat; per tant, els escriptors que representen aquest paper d'indefertisme fan actualment el paper de conservadors, de defensors d'un ordre social establert. ¿No és lògic, doncs, que els escriptors catòlics facin, de temps en temps almenys, el paper de revolucionaris i que emprin amb certa prodigalitat els explosius literaris com són la sàtira, l'humorisme, el sarcasme, la paradoxa? Això ho ha entès Bertran i Pijoan en aquests capítols, on amb una frescor tota juvenívola i un esperit de sana facècia, s'endinsa en la brega de les idees socials i religioses, i descarrega a tort i a dret cops i rialles. Sense negar la personalitat de l'estil del nostre escriptor, ens arrisquem a afirmar que en aquesta part el seu llibre «cherstertoneja».²⁰ Hi creiem descobrir

20. Lluís Bertran i Pijoan, a «Lletra oberta al senyor Manuel de Montoliu», publicada a *La Veu de Catalunya* (novembre de 1928), agraeix el comentari crític que l'insigne filòleg i escriptor li dedicà amb motiu

l'alenada del sanítos humorisme del genial escriptor anglès. Sobretot la tendència tan marcada en el llibre de Bertran i Pijoan a fer topiar violentament unes amb altres les idees i l'esperit de l'edat mitjana amb les idees i l'esperit dels temps moderns, creiem que és de derivació chestertoniana. Com Chesterton, el nostre escriptor no reula davant la violència d'aquesta topada, la qual, en un i altre, es resol en sores rialles. Si la nostra impressió no ens enganya, estem davant del primer llibre català que porta clara i inconfusible la influència de Chesterton. [...] La segona part, la positiva del «Pas de Sant Francesc», la jutgem francament inferior a l'altra. Cert és que conté pàgines bellíssimes, però la gran majoria d'elles són una llarga digressió social-pedagògica que fuig pròpiament del tema del llibre. La tesi positiva d'aquest és que el secret de Sant Francesc jau en la simplicitat; però observarem que el problema, el secret més greu de l'enigma de Sant Francesc és precisament aquesta simplicitat. La simplicitat del Poverello és una simplicitat complicada, perdoneu-me la paradoxa; complicada, perquè no és una simplicitat innata, ans bé adquirida; i no adquirida per mitjans naturals, ans bé íntegrament adquirida mitjançant la gràcia divina: això és, una simplicitat sobrenatural [...] Per tant el camí per assumir aquesta sublim simplicitat és únicament el que ens obre la virtut sobrenatural de la gràcia. Bertran i Pijoan ha trobat la clau del secret de Sant Francesc; però no ens ha fet veure que aquesta clau és un altre enigma; és una clau que no pot obrir el secret que cerquem si no entenem el seu mecanisme sobrenatural. Aquesta és l'única observació que ens interessava fer a l'esplèndida rapsòdia franciscana de Bertran i Pijoan, en la qual el poeta, el pensador i el periodista se'ns presenten plegats en una bella i original aliança.²¹

Després d'aquesta obra, Bertran ja no publicà cap més llibre dins la col·lecció encetada amb el títol ambiciós de «La ciutat dels homes». La seva recerca agafà una nova embranzida i s'encaminà cap a la investigació periodística per tal de publicar, el 1931, el llibre *Prensa de Catalunya*, ja tractat anteriorment dins l'apartat del món periodístic. I no serà fins sis anys després (1937), en plena guerra, que Bertran publicarà el seu últim assaig literari, en aquest cas sobre el tema de *La literatura catalana a l'estranger*.²² Es

del llibre *El pas de Sant Francesc*. I diu textualment: «he d'agrair-vos-ho doblement: de primer, per la consideració que el fet d'ocupar-vos-en representa; després, pels termes en què ho feu». Referint-se a la catalogació que Montoliu fa de la seva obra, quan diu que té un estil «chestertonianà», Bertran li respon: «Em sento afalagat d'aquest honor que em feu; certament, vós no al·ludiu a la campanya o aportació chestertoniana, de *La Nova Revista*, que aquests últims mesos ha estat d'actualitat; la vostra apreciació no és relativa, en aquest sentit, sinó absoluta [...] Però, donat el fet de l'esmentada aportació, m'interessa de dir que les pàgines a què us referiu, del meu llibre, són escrites anteriorment. Veieu com no tracto, en el més mínim, de discutir la vostra apreciació ni de desvirtuar la vostra crítica, que m'afalaga considerablement. Només volia fer constar el que he dit, per si és el cas que algun dia interessa d'assenyalar el procés chestertonianà a casa nostra».

21. M. DE MONTOLIU, «Lluís Bertran i Pijoan. *El pas de Sant Francesc*», *La Veu de Catalunya*, 8-11-1928.

22. L. BERTRAN I PIJOAN, *La literatura catalana a l'estranger*, Barcelona: Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, 1937.

tracta d'un opuscle de quaranta-quatre pàgines, editat pel Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, que l'autor estructurarà en dos blocs. Al primer hi trobem un repàs lleuger de l'obra literària d'autors com Bonaventura C. Aribau, Joaquim Rubió i Ors, Jacint Verdaguer, Narcís Oller, Àngel Guimerà, Francesc Matheu, Apel·les Mestres, Antoni Rubió i Lluch, Ignasi Iglésias i Santiago Rusiñol. La segona part del volum és una relació bibliogràfica d'antologies publicades a l'estranger sobre la literatura catalana, editades en castellà, francès, italià, alemany, retoromànic i esperanto. Amb aquesta última publicació, com a premonició del futur immediat —conseqüència de la Guerra Civil— Lluís Bertran donà per tancada la seva aportació creativa a la literatura catalana.